

Euskal Herria eta Soziolinguistika: bi zalantza eta apostu bat

Lluis V. Aracil

Urtetan zehar —badakigu, jakin, garrantzitsuak izan direla—, esperientzia konkretuak arazo abstraktuekin konektatzen joan zaigu Jose M. Sánchez Carrión. Eta *La construcción de Euskal Herria*, horrela, *esperientzia pentsatu* eta *pentsamendu bizitu*-zko bilbapena gertatzen da. Lana ez da batere eginerraza izan. Ez diot bada inori aholkatzen irakurketa arin bat, ez litzaioke eta probetxuzko izango. Baiczta dezakedana, ordea, da, irakurketa adi-adi bat merezi duen gauza dela. Autoreak ez digu eskatzen bera ulertzeko, baizik eta gonbidatu egiten gaitu gauza-nahaspila oso bat *berarekin batera* argitzera. Kontua ez da gu labirinto batean sartzea, jadanik *horren barnean gaudela* oharraztea baizik. Txepetx, berak bezala *orientatu beharra* sentitzen dutenengana zuzentzen da.

Autoreak iradokitzen duena, ezpairik gabe, irentsi edo liseritu duenean oinarritzen da. Izan ere, obraren parte esanguratsu bat, inspirazio orientagarri diren oharrez —jeneralean aipamenez— osatua dago. Autoreak nahikoa ondo asmatu du ohar horien bilduma egiten, baina *oraindik ere* ez bere diskurtso propioari mihiztatu eta inkorporatzen. Ondo bukatutako liseriketa batek obra *konple-*

xuago eta baita ere *koherenteago* bat emango zukeen, zeren eta pista haiekin jarraituz gero, soilik ukitzera mugatu den hainbat garrantzizko ikuspegi esploratuko bait zituzkeen Sánchez Carrión-ek.

Obra honetako *asmakuntzak* eta *hutsegiteak* kontutan hartze-koak dira benetan. Kritikari dagokio baliozko ekarpenen entresaka egin eta aprobetxatzea, horixe da eta lan honen izateko arrazoia. Baina hutsegiteak berak ere adierazgarri eta argigarri gertatzen dira, eta kritikak horietatik partidu on bat ateratzen jakin beharko luke. Izan ere, Txepetxek jö eta ke ihardun du nik "barne-oztopoak" deitzen ditudanekin. Ez bait dute inoiz horien susmorik ere egiten beti kanpo-oztopoak salatuz desenkusatzen direnek. Egia da, jakina, hurre-hurreko testuingurua (tradizio akademikoak eta giro politikoa) ez zaiola mesedegarri ikerketa soziolinguistikoari. Baina, horrez gainera (eta horrekin korapilatuta), badaude zailtasun batzuk ikerlariak "bere baitan", *bere pentsamendu propioan* aurkitzen dituenak, eta Gaston Bachelard-en gai kuttuna izan zirenak. Ikerlariak bere problematika propioa eraikitzen du inkognitak argituz —hau da, hain bidezkoak ez diren eta zentzu komunak saihestu edo xixkatu egiten dituen gauzak. Horrela, bada: Sánchez Carrión-ek, bere kabuz eta arrazoimenez pentsatzera arriskatu, ez du "barne-oztopo"ekin indar egin eta borrokatu beste erremediorik izan, lanean hasi eta *euskaldunek, etorkizun bati buruz pentsatzen jartzean* —*hori da eta arazorik funtsezkoena*—, *gaur egun nola ikaragarritzko eragozpenekin topo egiten duten* aurkitzeko. Izan ere, egia bait da beren pentsamendua hartua daukan testuinguru zaharkitu baten *aurka* etorkizun bat *eraiki beharra* daukatela.

La construcción de Euskal Herria-ren ezpairik gabeko meritua bat da, *nola euskal esperientziak eta ikerketa soziolinguistikoak bakoitzak bere perspektibatik batak bestea argitzen eta eraikitzen asko baino gehiago lagundu behar luketela iradokitzen duen*. Ikasteko gauza den eta gogorik duen irakurle orok barne-barnetik eskertuko du autoreak egiten duen mesede itzel hori.

Obra honen argumentu-ardatza, koherentea eta zuzena da. Ikaskuntza, *funtsean dinamikoa*, hainbat eta hainbat joeraren eta oro har Historiaren beraren giltz-mekanismo bat da. Sánchez Carrión-ek enfokatzen duena, bada, tituluak iragartzen duenaren parte osagarri eta ezinbestekoa da benetan. Noski baino noskiago parte hori guztiarekin nahastea, nahikunde iruzurti eta hanka-sartze ondikozko bat izango litzatekeela. Ez da aski ikaskuntzaren

ezein teoria "hizkuntzaren teoria sozial" bat defendatzeko, eta ezta hizkuntz komunitate baten eraikuntza historikoa orientatzeko ere. Nahasmen aldebakarra (murriztailea), alferrikakoa izateaz gainera, seinale txarra izango litzateke: martxan dagoen eta *aurre-ratu eta sendotzearekin batera garatu beharra* duen joera bat inguratu eta mutilatzearen seinalea, alegia. Zorua sabaiarekin nahastea da juxtu-juxtu "herri-hizkuntzen" edo "erregionalen" aldezaile porrokatuek *Belle Epoque*-an egin zutena. Hor ikusten dugu orain zertan amaitu duten efusio haiek.

Hizkuntza bat hizkuntza oso izatera iritsiz doan neurrian, gero eta gauza gehiagorekin du zerikusirik, eta *bere problematika ere aldatu egiten da, bere eremuak eta funtzioak ere hedatu egiten diren bitartean*. Horrek esan nahi du, hizkuntza batek, muga edo murriztapenik gabeko hizkuntza izatera iristen den neurrian, galdu egiten dituela konnotazioak, eta horrela utzi egiten diola "Hizkuntza" izateari, hots: "ez atzoko eta ez biharko, baizik inoizko ez" den erretolika anonimo eta betidaniko batek zirti-zarta gomutaratutako sinbolo fantastiko bat izateari. Azken finean, kontua ez da hizkuntza, baizik esatea, egitea eta bizitzea: besterik ez! Hizkuntza baten benetako sustapenak korrelatiboki erasan behar die tematika eta problematika soziolinguistikoei. Luzarora, monote-ma (sozio)linguistikoa, monografikoa ez baizik *entziklopedikoa* izango den politema bati egin behar dio bide. Esan dezagun helmuga ez dela euskarari buruzko soziolinguistika egitea, *soziologia euskaraz egitea* baizik. Gertatzen dena da, euskarari buruzko soziolinguistika egitetik *hasi* behar dela. Baina benetan ondikozkoa izango litzateke atarian lur jo eta helmuga begien bistatik galtzea. Etapa bakoitza maila bat da, eta erne egon behar da *ez erortzeko euskarri izan dadin, eta igoera eragozteko oztopo gerta ez dadin*. Pauso bakoitzak perspektiba bat irekitzen du, *ahalbide berrietarako eta problema berrietarako* irispidea ematen duelako. Gaur egungo egoerak, itxura guztien arabera, 1900 inguruan bururatu ere *ezin* zitekeen enfoke soziolinguistiko baterako bidea ematen eta galdatzen du.

Esan beharrik ere ez dago Txepetxeren obra ez dela inolako azken puntua, abiapuntu bat baizik, *bere argitara orain arteko ausentzia asko ikuserazten hasten den zirrikitu bat*, ez gehiago eta ez gutxiago. Ausentzia periloski hurbilekoak batzuk. Esate baterako: ikaskuntzak bere itxura *demografikoa* ere funtsezkoa duen dinamika baten parte dira. Non aurkituko dugu buru argiarekin egituratutako demografia soziolinguistiko bat? Non aurkituko,

dialektologia eskurtsiozaleekin koherente diren “monografia erre-gional” engandik hain urruti aurkitzen den eta “Geografia Berria”n egunera dagoen *geografia soziolinguistiko* bat? Non aurkituko *berbaldi-jeneroen garapen historikoa*-ren zirriborro bat bederen? Badakigu, jakin, hitzezko komunikaziorako baliabideak, aukerak eta formak asko aldatu direla Historia Garaikidean zehar, baina, sinestezina bada ere, ez dugu aurkitzen *horren* historia adinon bat ere. Bide batez: ez bide dirudi trafikoko arauen historia ere azter-tua izan denik; *arau-sistema baten genesi-kasu* ikusgarria eskierki. *Dibulgatutako gaiak ez dira ikerketak arakatu beharreko arazoak.*

Sánchez Carrión-en lanak benetan aukera ona eskaintzen du gaurko eta egundaino ahaztutako euskal soziolinguistikari begira-tu bat emateko. Txepetxen obran faltan dauzkagun gauza asko *ez dira ageri horretatik kanpora ere*. Horren gutxi-asko inguruko bi-bliografia kontsultatu eta produzituaren panoramak desberdinta-sun, disoziazio eta murriztapen handiak aurkezten ditu. Horko nahaste-borrastea hainbesterainokoxea da, non apenas gailentzen bait dira hutsuneak eta kanpo-mugak. Falta den garrantzizkoena ez da ez une hau eta ez une hura, korapilo bat, bidegurutze bat baiziki. *Ez dugu enpresa kolektibo bat ikusten: behaztopatu eta alferrik galdu ordez, koordinatu, estimulatu eta baliarazi egiten duen lanaren zatiketa bat, alegia*. Horrela bada, Txepetxen lanak panorama eta perspektiba koherente batzuk usaitu edo kausitzen lagundu behar luke, *horien barnean bere ekarpenen aldean oso desberdinak (soziolinguistikoak eta bestelakoak) aise kabitzeko moduarekin.*

Euskal soziolinguistikaren akatsak (itxuraz ez onartuak) larriak dira benetan. Ez dagoela egoeraren heinean esango dugu, ala *hori* dela egoeraren heina? Askoz ere egi itxura handiagoa du bigarre-nak. Euskal soziolinguistikaren akatsek, seguru asko, *bere burua ezagutzeko, bere burua ulertzeko, erabakiak hartzeko eta bere buruaz baliatzeko* —hitz batean, *bere burua egiteko*— gauza ez den gizarte baten gabeziak eta ezintasunak erakusten ditu. Sánchez Carrión-en lanak berak ere horretaz jabetzera gonbidatzen gaitu. Gisa horretako estuasun batean, aitzindarien bokazioak eta elkar-koitasunak, horiei guztiei beren lanak elkar mihiztatu eta jendea-rentzat probetxugarri izateko —hots, merezi ahal izateko— beha-rezko zaien irazkia landu beharko lukete. Ni neu saiatu izan naiz nahitaezko irazki hori noizbait mamitzen has dadin. Eta badakit zein duda-mudazkoa den oraindik. Askok kezkatzen nau, ikusten

bait dut aitzindarien zorte txarra augurio txar bat izango litzatekeela bai Euskal Herriarentzat eta bai soziolinguistikarentzat. Hemen edo han soziolinguistika on bat ez egotea deitoratu ordez, probetxugarriago izango litzazuke *hemen zergatik ez dagoen galdetzen hastea*. Jakina, hemen testuinguru bat falta da: zer faltako, eta Euskal Herriak bilakatu behar duen eta soziolinguistikak bilakatzen lagundu behar dion gizartea, hain zuzen ere. Bi kasuetan (teilkatuak doaz hemen), *ez dut sinesten* beti “planifikatzaile” ditugun *erabaki ofizialen ahalmen miragarriro sortzaileetan*. *Abioa, ekimena, ezin planifika daiteke*. *Eta horixe da, hain zuzen, aitzindariek beren gain hartu behar duten erantzukizuna*. Dударik ez dago erakundeek lagun edo/eta oztopa dezaketela franko. Benetan ondikozkoa izango litzateke, ordea, baliabideak administratzen dituztenek berek diktatzea *jomugak* ere. Baldin eta kontrolak dinamikari aurrea hartzen badio, jadanik Katalunian gertatu den bezala, ito egingo du, ito, bideratzeko testu-pretestuarekin.

La construcción de Euskal Herria ez da beste monografia bat, eta bai benetako tesi bat, *norabide baterantz jotzen duelako*. *Azaldu egiten du, proposatzeko*. Eta autoreak argumentatu egiten du bere tesia, baina nabariena, ordea, lehen batean *bururatu* izana da. Zer duda dago *hori* dela frogatzen duen garrantzikoena eta horrixe jarri behar zaiola arretarik handiena? Argumentazioari dago-kionez, Sánchez Carrión *euskal egoeran barneratzen da eta berori inguratzeko duen testuingurua miatzen du*. Barnerantz eta kanporantz arakatuz, zailtasun asko bistaratu ditu Txepetxek, eta baita irtenbide zailaren ahalbidea eta joritasuna ere. Irtenbide zaila da positibo bakarra. Gaston Bachelard-ek azpimarratu zuen bezala, ikerketa aitzindaria —espezializatua, derrigorrez—, *integratzailea* da horrexegatik beragatik. Ikerketa bakoitzak *asko liseritu behar du zerbait baliotsua iradokitzeko*. Zabaldu egin behar du bere horizontea, bere gai sakontzeko. Eta horrelaxe erdiesten du beste gauzekin mihizatatu eta batera lan egitea. Kultura orokorra denon herentzia da, alde batetik, eta, bestetik, denon arteko obra, *denon artean beti aurrerantz herrestatzen diren espezializazioen* emaitza, alegia.

Seguruenik ere, “hausturaren tentsioa” puntu kritiko batean jazo ohi da — baskula baten ardatza eta mendikate baten goi-ertza bezalatsuko batean. Abiaera, atalase bat iragatea da, horrela sabaia izatetik zoria izatera pasaz. Sánchez Carrión-ena bezalako lanak, denoi probetxu egingo diguten ekarpenak izango dira, *baldin eta* egiaz eta benaz martxan jartzen bada bere autoreak inkorporatu

nahi dakizkion ekintza kolektiboa. Horiek behintzat argi eta kementsu dakusate ekintza hori, beren eginahalak bezalakoak merezi dituen bezala, eta *beste ekimen arras desberdinak* ere sorterazteko eta konbinatzeko kapaz dena bezala. *Eta horixe da, hain zuzen, zori honetan airean txintxilik dagoena.* Koiuntura, noski, faborgarria baino askoz areago da urgentziazkoa. *Buru-esfortzuaren oldarra eta sendotasuna ezinbestekoak dira "betiko" lokarrietatik libratu eta diskurtso berri baten lehen hazia ereiteko.* Ohikeria la-saikiro etzana datza zentzu komunean. Benetako enpresa bat, ordea, *borondate saiatuak biltzen dituen zentzu propio batean* bermatzen da. Hain zuzen ere hori oraindik dudazkoa delako, ikusten dugu Sánchez Carrión-ek ez duela herronkarik egin bere larrutik. Hobeto esateko, problematika berdintsuko bi enpresaren aldeko apostua egin du: Euskal Herriaren eta soziolinguistikaren aldekoa, alegia. Euskal gizartearen barnean eta kanpoan, jende in-portante asko dago *bi horietako ezeinetaz oraindik serioски pentsatzen ere hasi ez dena.* Baina abiaera oro da kontraste beti enbarazotsu bat —eta batzuetan arriskutsua— sortzen duen disidentzia. Propagandek, "fisikoki" mugitu eta *burutik paralitiko* uzten duten ahobatasun anonimo eta inanimeak sustatzen dituzte. Txaloak eta txistuak jendaileriazko adierazpenak dira: *distraitu* egiten duten asaskaldiak. Aldiz, enpresa serio batek ezin dezake lainozko dis-trakzioetarako lekurik izan. Pentsatu egin behar da *esperientziatik ikasteko* eta *ezagutzen diren baino gauza hobeak asmatzeko.*

Gaur egungo soziolinguistika (errotulua bezala) 1953 inguru-koa dugu. Bere adina, bada, bata bestearen ondorengo belaunal-dien arteko erdibideko aldiune kronologikoa da. Koiuntura histo-riko handi bat izan ziren mende honen erdialdeko aitzindariak, beteranoak dira orain eta beren zenbait lan, klasikoak jadanik. Beste aldetik, soziolinguistikaren hedapen mundialak badirudi, orain artekoan, boga batez ere berregilea —eta degeneratzailea— izan dela. Esango litzateke, ordezkapeneko fraseologia eufemisti-koak barreiatzera dedikatu dela, *Belle-Epoque*-ko erretolirik ergelenaren pare-parekoak. Zoritxarrez egia da, gaur egungo so-ziolinguistikak ez duela jakin izan bereziki gutxiengoan egoerak zuzentzen eta esplikatzen. Okerrago oraindik: ez da arduratu ezta behar bezala enfokatu eta deskribatzen ere. Québec-eko "Centre International de Recherches sur le Bilinguisme" k metatutako "ma-terial"-pilo ikaragarria, askoz ere erregarriagoa da, irakurgarri bai-no. Ez du merezi lastategi horretan orratz galduen bila ibiltzeak, baldin eta geuk egindako iman batez baliatzen ez bagara behintzat. Nolanahi ere, eskandalosoa dirudi —eta ez du ematen kasualita-

tezkoa denik— “elebitasuna” errotuluak nola ez duen ikusten uzten gutxiengo bihurtzeak parte egiten duen prozesu historikoa *gure egunotan* eskaladan (edo goranzko *kastadan*) hedatzen ari dela. Francophonie-aren eta Hispanidad-aren (antonomasiatzko “Arraza” ren) efusioak, joera horren sintoma ondo adierazgarriak dira. Sintoma adierazleak, ordea, *ez dira ideia esplikatzaileak*, eta bai areago *alderantziz*. Defentsako krispazio frankofonikoak eta hispanikoak ito egiten dute pentsamendua eta guztiz debekatu ikerketa argiegilea. Gainerakoan, paranoia hain zuzen ere soziologiaren *antipoda* da, fantasia iheszaleak irudimen eraikitzailearen antipoda diren bezala. Historiaren (eta epistemologiaren) ironia bat da, nahaspila guzti hori ikusezina dela, *begiraezina delako*. Eta horretara moldatzen den soziolinguistika ezgai eta tentel bihurtzen da: *galtzera jokatzen du*.

Koijuntura hau baino askoz ere gehiago dago: zer, eta aurreko historia bat — eta *ez gramatika edo hizkuntzalaritzarena*, baizik eta askoz ere funtsezkoagoa. “Hizkuntza” n espezialista diren hainbeste eta hainbeste berorrekiko *arrotz* izateak asko esan nahi du, beldurgarria dela ez esateko. Oharraren kasu egin dezagun. Izan ere, soziolinguistikaren aurrendariak taila handiko gizonak izan bait dira; oso famatuak batzuk, *baina gaur egungo soziolinguistek gogoratzen ez dituztenak*. Sisifo-lan bat izan dela dirudi beren abenturak. Soziolinguistikaren “historiaurrea”, ilunbearen ilunbeko txinparta batzuk dira. Okerbideratzeak eta itzaliak jakin-urdiritu (eta eskolatu) egin behar gintuzkete, distiraguneez bezainbat bederen. *Bi diskurtso*-ren arteko tirabira moduko bat zeharrikusten dugu: arazoak irekitzen zituena bata, eta horiek itxi egiten zituena bestea, arakapen oro debekatuz. Bigarrena *antisoziolinguistikoa* izan da — eta *da*. Inor ohartu gabe pasatzen da, betidanikoa delako. Okerrago oraindik: beste bati itzal egitea lortzen duen hartan, suplantatu egiten du. Gaur egun “soziolinguistika” errotuluaren pean korritzen duenaren zati eskerga bat “betidaniko” eldarnioen errepika hutsa da. Benetako soziolinguistika, *horrekin talka eginez*, amildegi beteko ezadostasuna —teoria linguistiko ezberdinen artean gertatu ez den bezalakoa— zuhurtasunik gabe azaldu duen diskurtso bat izan da. Gramatikek funtsezko ia guztia erkide duten bitartean, bi diskurtso horiek *funtsean adiskidezinak dira*. Ez da, beraz, doktrina edo ideologia soilen kontua, benetako *pentsaerena* baizik, hots: *kontzepzio* eta *kontzimentuena*.

Lekziorik nabari eta baliotsuena izan da, “*hizkuntza*” ez dela *kontzebitu beti eta alde guztietan era berean*. Funtsezko bi kon-

tzeptuak antitetikoak dira. Soziolinguistikak *tresna* bezala kontzebitzen du hizkuntza. Antisoziolinguistikak, berriz, "bizitasun" in-trintseko batez zuzkitutako *substantzia* bezala. Bistan dago, "Hizkuntza"ren pertsonifikazio animista *hiztunen despersonalizazioa* dela. "Hizkuntza"k norbait dela ematen duenean, *jendeak ez du ematen inor denik*. Eta, hain zuzen ere, horixe gertatzen da ohikienik "herri-hizkuntz"en kasuan, *ez bait dira prezeski berez hizkuntza deituak*. "Arraza"ren "odola" bezalako sinbolo fantastikoak baizik. Korrelazio zorrotz bat dago, gainera, hizkuntzen (eta hauen komunitateen) *ranking*-aren eta fraseologia antisoziolinguistikoa erruz ugaritzearen artean. Ia entzun ere egiten ez dena ingelesez, ezaguna frantsesez, etengabea gaztelaniaz eta obsesiboa euskaraz. Horrek adierazten duena, *alienazioa* da, Feuerbach-ek eman eta Marx-ek nola-hala berrinterpretatu zuen zentzuan.

Diskurtso izengabe eta betidaniko horrek ez du asmatzen ez kritikatzeko deusik ere. *Uko egiten dio pentsatzeari, eta ez du pentsatzen uzten*, Gaston Bachelard-ek bere *La formation de l'esprit scientifique* obran (1938) "oztopo substantzialista"z esan zuen bezala. Horrela, bada: Sánchez Carrión-en obran nabaritzen ditugun inkoherentziak ohikeria horretan egindako berrerorketak dira, sarritan bere argumentazio-haria bera eten egiten diotenak. Bere diskurtsoaren ukurka-makurkek eta dinbili-danbalek indarketa bat ematen dute benetan. Izan litezke arranke baten hasierako dardarizoak, edo port egindako arranke baten azken korokak. Ondo hauteman daitezkeen inarrosiak dira, nolana ere. Apropos ala ez, autoreak kutsatu egiten dizkio bati bere latzikara eta kulunkada. Dena dela, bere berritasuna, balioa eta merezimendua ez da "Hizkuntza"ren ebokazioa, jendeari egin apelazioa baizik, betidanik idoloak eklipsatuta egon diren euskaldunengandik hasita. Txepetxek ikusi eta esan egiten du, berak direla euskara beren bizitzarako *tresna* egoki egin dezaketen bakarrak. Zalantzarik gabe, horren ezinbesteko *parte* bat da hizkuntzaren ikasketeta, aski den adinakoa ez bada ere. Benetako historiak konbentzitzen gaitu, hizkuntzak jendearen bizitzak berak eraikitako obra kolektiboak direla. Gutxiagorik ez.

Euskal Herriaren eraikuntza ez da beraz soilik (baizik eta baita ere) hizkuntz ikasketaren arazo bat. Sánchez Carrión-ek asmatu egin du, bere obran botere politikoaren halako eskema bat sartzean. Egiazki, gutxiengozko egoeretan gauzarik argiena ez da boterea, *ezintasuna baino*. Eta susmatzekoa da (Karl Mannheim-ekin), urrutiko "Botere"aren lilura xarmagarria, agian, distan-

tziaren sintoma bat dela. Ez litzateke batere gaizki egongo, zuzen-garri bezala erromantzeetako "boterea" (hots: poder, pouvoir, etab.) aditz modal bat dela iradokitzea, hau da, *beste aditz substantzial batzuen jokoaren modu bat*. Gauza tipikoa da jendea pentsatu eta nahi duena lortu ezinaz kekatzea, eta *sekula ere ez bururatu ere egiten ez zaiona nahi eta pentsatu ezinaz*. "Gutxiengo" en ezintasun tipikoak, edozein modutara ere, botereari buruzko go-goeta oso serio bat mereziko luke.

Txepetxek euskararenganako entrega militante eta lehiatua izan da bere lanaren indar eragilea. Ez dago beraz inongo zalantzarik bere proposamenaz, horixe da eta bere benetako tesia. Sánchez Carrión-en asmoa buruz buru kontrajarria dago Unamunok 1901ean aditzera eman eta argumentatu zuenarekin. Badakigu, jakin, Unamuno harez gero gaitzetsia eta proskribatua izan zela publikoki, euskara abandonatzea proposatzera ausartu zelako. Ironiaren ironia izango litzateke, hainbeste urte geroago, Txepetx gaitzetsia (edo besterik gabe ahaztua) izango balitz, *kontrako* proposamena aurkezteko atrebentzia izan duelako. Horrela balitz, *zer* izango zatekeen gaitzetsia *bi kasuetan?* Ezpairik gabe, bien denominadore komuna, hots, izan duten zintotasun bipil, zuhurtzigabe eta probokatzaila. Imajinaziozko konparazio hau ez da alferrikakoa. Unamunoren tesi negatiboak, erantzun argumentuzko baino adierazpenzkoagoak probokatu zituen askoz ere. Eta oraintxe hasten da, hain zuzen, kontrako argumentua agertzen. Zer-nolako erantzuna probokatuko ote du? Nolanahi ere, isiltasuna izango litzateke denetan desmoralizatzaileena.

Sánchez Carrión-en obrak nabarmen erazten dituen ausentzietatik, guri dagozkigun eta mehatxatzen gaituzten hiru seinelatuko ditut.

Lehenik eta behin, soziolinguistika, *ikerketa* da doi-doi: hedatzen ari den *kultura orokor* baten abangoardian espezializatutako iharduera. Berez *produzitzaila* eta *integratzailea* da, beraz. Horregatik, *ikerlari bakoitzak funtsezko formazio bat eman behar dio bere buruari*, edozein ikasketa doktrinal edo entrenamendu tekniko baino mila aldiz zabal, konplexu eta sakonagoa. Soziolinguistikak gizarte-zientzien, oro har zientziaren eta pentsamenduaren historiaren *parte* egiten du (berorien *oinordeko* bezala eta *aitzindari* bezala), horixe da eta izpirituaren benetako formazioa. *Ezin du testuinguru guzti horrekiko arrotz izan, hortxe bait datza bere bokazio propioaren zentzua*. Espezialitateen arteko *elkartasuna* kategorikoa eta ezinbestekoa da, etsaigoak axaleko eta noizbehin-

kako akzidentek diren bitartean. Autoaskitasunezko pretentsioak, faltsukeria ezgaitzaile bat besterik ez dira. Jakina soziolinguistikaren *ahalbideak*, soziolinguista *non dagoen*, horren pentzudan daudela. Muturreko erretagoardia intelektualaren txoko batean egiten badu bere habia, kinkaila-saltzaile purtzilero bat izango da, prestutasun handiagoko beste batzuen menpeko berri-tsu bat. Soziolinguistaren ezinbesteko formazio pertsonala, beste ezer baino gehiago, norberaren ahalegin bat da. Kontrako testuinguruetan, eginahal hori, original eta bakarti-egia gertatzen da. Eta okerrena ez da zailtasuna, inefikazia eta frustrazioa baizik.

Bigarrenik, kultura orokorra bera *aurreerabidean dagoen tradizio* bat da, etengabe zuzendua eta hobetua. Nahitanahiezko gauza da berrikuntza, baina ez nahikoa. *Kritika beharrezkoa* da, zaharra eta berria juzgatuz, tradizioari eutsi eta berritzeko, ona jaso eta txarra alde batera uzteko. *Horixe da kolegek eta jendeak egin behar dutena*. Funtzionatzen ez duen lekuan, tradizionalismo makinala izango da nagusi, gogoanez aurreko jakintzaren pretentsio bat berretu eta endekatu besterik egiten ez duena alegia. Eta horixe da pretentsio bat —arinkeriazko inprobisazioa— ugari dabileneko giroa. Zurrumuru txar eta engainuen boga, pentsamendu kolektiboaren perlesia eta atrofiaren seinale da. Pretentsio gogoanez aurreko eta nobedadetsuen kolusioan *hutsetik abiatu* eta *hutsean amaitzera* behartzen ditu aitzindariak, zeren eta sistemak errefusatu (edo ahaztu) egiten bait du arrazoi ematen ez dion oro. Ikargaria eta hondamendiratzailea da euskal testuinguruan daukagun *kritika-falta*, zerbaitegatik “isiltasunaren gizartea” deituan. Argitaratzea, interesa dakiokkeenarengana zuzentzea da. Baina, non daude ikerlariak xano-xano suposatzen dituen kolegak eta jendea?

Ikerlariaren formazioa eta bere lanaren kritika problematiko-egiak diren lekuan, zera da galderarik trabakorrena: *nondik sortu-ko da* eta *zertarako balioko du* soziolinguistikak?

Hirugarren, *historiografia egoki* baten ausentziak distiratzten du itsutzeko moduan. Historia orokorraz ari naiz lehenik, bera delako historia berezien marko barnehartzailea eta, bestetik, bere baitan bateratzen dituen. Horrela bada, historia soil-soilik *egiati eta ulerkorra* bertsio apokrifo eta absurduak errezitatzen dituzten propagandek suplantatua gertatzen da. Ezagutu uste dugun iragana, horrela, itxuragabekeria ustel eta disparatatua, maltzurki gezurtia gertatzen da, “eskuak zauria non dagoen ez asmatu ahal izateko”. Eta soziolinguistikak, gainerakoak bezala ilunbetan murgildua, ez daki alde zurretik zein historiatan konprometatu den

eta, beraz, ezta ere zein jokotan sartzen duen baza. *Historia soziolinguistikoa*, hau da, historiaren irazki soziolinguistikoa, ez da eskema bat bera ere. Inor ohartu gabe pasatzen den hutsune bat da. Hedadura handiko jazoera gurutzealak (XVIII. mendearen erdialdera latina baztertzea bezalakoak) ezezagunak dira, historiari *begiratzea* ere bururatu ez zaielako. Gertakari soziolinguistikoek ez dute interesik sortu. Ez direla agokiak, edota ez direla inoiz eman izan, juzgatu da. Hori ere auzitan jartzeko ordua bada-
la uste dut. Ez al da arrazoizkoa gaur egungo problema askoren (Krisiaren beraren) giltza bilatzea *orain arte aztertu eta are errekonozitu ere izan ez diren historiaren ikuspegi eta maila haietan?* Historia linguistikoaren ezjakintasun eskandalosoak *deskonektatu egiten du gaur egungo soziolinguistika historia osotik, iragandakotik eta oraingotik*. Berak aurkitu beharko du historia bat zeinarekin lotura egin.

Sánchez Carrión-en obrak ausentzia horiei aurpegi ematera gonbidatzen gaitu. Oso ordu oneko mesedea egiten digu, nahiz eta oharkabeenik harrapatzen dituen ordu txarreko irudit. Harritzekoa bada ere, jakin uste dutenek ez daukate deusik deklaratzeko. Pretentsioak beti testu-pretestu iheskorrekin defendatzen dira. Hori da antzinako leloa. "Biktimismoa" *akusatuz desenkusatzen da* — prebentziozko eraso tipikoa, erasorik onena defentsa delako axioman oinarrituz. Alabaina, zer dela eta beti eraso-behar hori? Ez ote litzateke hobe izango *eraikitzen* saiatzea, aldatzeagatik besterik ez bada ere? Horixe izan da historiaren pasibazko errezitazioak *beti xixkatutako* alternatiba, eta nik Ezintasunaren Diskurtsoa deitzen dudana. "Gutxiengo"ek ez bide dakite jakin ezer hobirik, eta nahiago dute ezagutzen duten txarra, ezagutzeko duten ona baino. "Hizkuntza" aho batez goraiatzen dute denek norbait bailitza, *jendea inortxo ere ez dela uste izanez*. Gordiar korapiloa mozte, zer eta atakatik *kanpora abenturatzea* da. Ahalbide soil horrek berak inoiz ere errekonozitu izan ez den balibikoiztasun bat jartzen du bistan. Ataka benetan frustragarria da, baina erosoia ere bai.

Txepetxen meriturik pertsonalena, bere lanak irakasten duen exenplua bera da: *martxan jarri*. Bere obraren irakurketa serio eta leial batek behatzen du pausoz pauso nola *jakintzak eta ulermenak elkar inspiratu eta laguntzen duten*. Gehiago jakiteak hobeto urlertzera eramaten du, eta hobeto ulertzeak gehiago jakitera. Hauxe dugu "gurpil bertutetsua", aurrerantz herrestatzen duena. Bistan da herrestaketak funtziona dezakeela *atzerantz* ere. Ez-ja-

kiteak eta ez-ulertzeak elkar sendotu egiten dute orduan. Gurpil zoroa hain familiarra zaigu, non "naturala" iruditzen bait zaigu. "Normal"ak diren enxplu txar asko eta asko egon ezezik, batzuk gainera destakatuak eta ospetsuak dira. Bi-biak dira egia seguru asko: *beti dago tokirik gorago eta beti dago tokirik beheago*, bakkarrrik lehena problemarik zailena dela eta bigarrena soluziorik errazena. Asmo serioa eta eginahal tinkoa (norberaren kontura beti) dira atakatik irteteko bide bakarra. Euskal Herriaren eraikuntza, linguistikarena bezala, aukerabide horren pentzudan dago.

Euskal Herria eraikitzeko, euskaldunek gauza izan beharko dute ekimenerako eta erabakiak hartzeko, ez bakarrik (baizik eta baita ere) soziolinguistikan. Asko eta asko aurkitu eta asmatu beharko dute elkar ezagutu eta ulertzeko, horrelaxe mereziko dute eta errekonozituak eta ulertuak izatea. Ez dakit hori "posible" den, eta ez daki inortxok ere alde zurririk, zeren eta mugimendua ibiliz frogatzen bait da. Sánchez Carrión-en apostua izan behar duen bezain arriskatua da. Ez zait zentzugabekoa iruditzen. Behinik behin leialki ilusionatua da, *eta ez desleialki ilusionistikoa*. Ez du inor engainatzen. Bere lerrenak berak erakusten ditu horren zailtasunak. Irakurri besterik ez dago, ikertzea, *esperientzia pentsatzea eta pentsamendua bizitzea* dela ohartzeko. Ez dugu aurrera egingo, baldin eta bi gauza horiei kasu egiten, eta *geure buruok seriotan hartzen*, hasten ez bagara.

Norberak jakin behar du zeri heldu. Ohartzen ez bagara ere, konbentzimendu batari ala besteari lotzen gatzazkio. Eta badirudi *ez gatzazkiola denok bat berari lotzen*. Nirea deklaratzeko zilegi bazait, *arrazoian sinesten dudala* esango dut, eta ez hain zuzen horrek beti arrazoi ematen didalako. Uste dut *badezakegula eta behar dugula ikasi, jakin uste dugunaren aurka*. Horregatik bada, seguru nago *ikerketa espezializatua eta eztabaida publikoa beharrezkoak direla, Euskal Herria eta soziolinguistika izateko gauza eta duin izan daitezen*. Begira dezagun bada aitzakia iheskorretan eta pretentsio iruzurtietan ez erori. Idatzia bait dago: "Ez zaitetzeko engaina. Jainkoak ez du uzten Berari iseka egiten. Batek ereiten duen hura jasoko du uztarakoan".

Euskaratzailea: Gotzon Nazabal

L.V.A.

EUSKAL HERRIA Y SOCIOLINGÜÍSTICA: DOS INCERTIDUMBRES Y UNA APUESTA**PAYS BASQUE ET SOCIO-LINGUISTIQUE: DEUX INCERTITUDES ET UN PARI**

Se recuerda que la obra comentada, La construcción de Euskal Herria, es fruto de ir conectando, durante años, cuestiones abstractas de la reflexión socio-lingüística con experiencias concretas del País Vasco.

El aprendizaje de una lengua es un hecho esencialmente dinámico que, en definitiva, afecta globalmente a todo el decir/hacer/vivir, es decir, a la temática y problemática sociolingüísticas totales: hay que empezar, desde luego, de la sociolingüística sobre el euskera, para acabar en una "sociología en euskera". La obra sugiere esas posibilidades y esos problemas, porque, por ejemplo, hoy por hoy, ¿dónde hallar una geografía sociolingüística anticipada?

El trabajo de Sánchez Carrión puede servir para detectar tanto las realidades como las ausencias en la sociolingüística vasca; una de éstas debe ser subrayada: la inexistencia de un trabajo colectivo, con una verdadera división de trabajo en la que caben aportaciones incluso muy distintas a las de la obra reseñada. Las deficiencias de la sociolingüística vasca son graves, y deberían llevarnos a preguntar acerca del por qué de tal estado de cosas. Evidentemente, hay una falta de contexto: falta la sociedad que Euskal Herria debe llegar a ser. Y el arranque desde esta deficiencia tan radical no se resolverá con decisiones oficiales "planificadoras". El control y los medios no deben sustituir, en el proceso, a la dinámica y los fines.

La tesis de Txepetx analiza la situación vasca en el contexto que la rodea, en una investigación integradora que puede redundar en provecho general, con la condición básica de que se ponga en marcha un nuevo discurso comunitario, apoyado en voluntades activas. Hay en el autor una doble apuesta: la de Euskal Herria y la de la sociolingüística. Esta —joven aún en su expresión actual— se debate entre dos discursos antitéticos, esencialmente irreconciliables, en los que subyacen mentalidades contrapuestas: el primero de ellos concibe la lengua como un instrumento; para el segundo, es ésta una substancia hipostasiada. También Sánchez Carrión ha debido forcejear con esta segunda concepción esclerotizante.

El esfuerzo militante o industrial del autor, sitúa a éste en la antípoda de lo que proponía Unamuno, aunque las tesis de ambos son igualmente provocadoras en su franqueza. La obra comentada viene a subrayar tres puntos dignos de toda atención: a) La sociolingüística debe realizarse en un contexto general de investigación, siendo vanguardia en el seno de una cultura general solidaria; b) Dado que ésta es una tradición en progreso, la innovación debe ser continuamente sometida a una crítica (esta necesidad aparece más urgente aún en el País Vasco); c) Este esfuerzo debe ser iluminado y preparado por una adecuada historia sociolingüística. Llenando estos vacíos, los vascos podrán avanzar, sabiendo más y entendiendo mejor. La obra de Txepetx es una invitación a ello.

Il faut rappeler que l'ouvrage commenté: "*La Construction du Pays Basque*" est le résultat d'un long travail de mise en relation d'expériences concrètes vécues en Pays Basque et de réflexions abstraites d'ordre socio-linguistique.

L'apprentissage d'une langue est un fait essentiellement dynamique qui, en définitive, affecte globalement tout le dire/le faire/le vivre, soit toute la thématique et toute la problématique socio-linguistiques. Il s'agit donc de commencer par la socio-linguistique du "basque" pour aboutir à une sociologie en langue basque. L'ouvrage suggère ces possibilités et ces problèmes: Ainsi, où trouver par exemple, aujourd'hui une démographie socio-linguistique valable? où trouver une géographie socio-linguistique prévisionnelle?

Le travail de Sanchez Carrion permet de découvrir aussi bien les acquis que les lacunes de la socio-linguistique basque. L'une de ces lacunes doit être soulignée: l'absence d'un travail collectif comprenant une vraie division du travail qui permettrait d'intégrer des études très différentes de celle que nous recensons. Les insuffisances de la socio-linguistique basque sont graves et elles devraient nous conduire à nous demander quelles sont les raisons de cet état de choses. Il y a évidemment l'absence d'un contexte: Nous ne sommes point la société que le Pays Basque doit devenir. Et le remède à cette radicalité insuffisance ne viendra pas de décisions officielles planificatrices. Le contrôle et les moyens officiels ne remplacent pas la dynamique et les fins raisonnées.

La thèse de Txepetx analyse la situation basque dans son contexte. La recherche de type intégrationnel peut être bénéfique pour tous, à condition que l'on adopte un nouveau discours communautaire accompagné de volontés décidées. On retrouve chez l'auteur un double pari: pari sur le Pays Basque et pari sur la sociolinguistique. Cette dernière discipline —jeune encore dans son expression actuelle— se débat entre deux discours antithétiques, parfaitement irréconciliables, qui soutiennent des mentalités opposées. Le premier discours définit la langue comme un instrument. Le second, comme une substance hypostasiée. Sanchez Carrion a dû, lui aussi se battre contre cette dernière conception source de sclérose.

L'effort militant et industriel de l'auteur le situe aux antipodes de l'attitude de Unamuno, quoique leurs points de vue respectifs soient également provocateurs par leur franchise. L'oeuvre de Txepetx souligne particulièrement trois points qui méritent d'être relevés.

a) La socio-linguistique est une discipline qui doit se développer dans un contexte général de recherche où elle tient un poste d'avant-garde dans une culture générale solidaire.

b) Comme il s'agit d'une tradition progressive, l'innovation doit y être constamment soumise à critique, et ceci est particulièrement urgent en Pays Basque.

c) L'investigation doit être éclairée et préparée par une recherche socio-linguistique historique sérieuse.

Si nous arrivons à combler ces lacunes, nous autres basques nous arriverons à savoir plus et à mieux comprendre. Le travail de Txepetx nous y invite.